
PRED *GERNIKOM*

Mladen Zadrina

The author reveals his reminiscences observing Picasso's *Guernica* and analyses its historical and political meanings and reasons, as well as the artistic elements of the famous painting.

Pikasova *Gernika* predstavlja odlučno angažovaje kulture u političkoj borbi, suprotstavljanje zlu čiji je način uništavanje. Istovremeno, ovo djelo predstavlja historijski događaj sam po sebi, nastao kao reakcija na početak apokaliptičnih dešavanja, koji će nedugo po rušenju ovog historijskog mjesta i simbola nepokornih Baskijaca, zapaliti Evropu i svijet.

Svojim djelom, posvećenim stradanju tog simbola nepokornosti i samobitnosti, Pikaso ne samo da osuđuje jedan zločin, već taj zločin smješta u svijest civilizovanog društva i na taj način to društvo primorava da reaguje i prihvati odgovornost za to. Evropa je na pragu rata, i još tada (1937) Pikaso ukazuje na krizu ideje evropeizma koja je na primjeru Španije pokazala sve svoje slabosti.¹

¹ Juna 1937, Gebels, Adolfu Cigleru, predsjedniku Ureda za likovne umjetnosti, naređuje da sve njemačke muzeje očisti od „izopačene umjetnosti“. Hofman navodi kako je naredba obuhvatila i djela njemačkih umjetnika nastala nakon 1910.

U januaru 1937. g. španska vlada u izgnanstvu naručila je od Pikasa da za potrebe svjetske izložbe u Parizu naslika neko djelo. U to vrijeme Pikaso je bio stanovnik francuske prijestonice. Prva skica za *Gerniku* napravljena je 1. maja 1937. godine, sedam dana nakon rušenja drevne Gernike. Tema španskog građanskog rata je zanimala Pikasa i prije ovog tragičnog događaja jer je umjetnik kroz bakropise nazvane *Frankov san i laž već* pokazao svoj odnos prema diktatoru i nagovijestio svoje ljevičarsko opredjeljenje.

Iako se tragedija zbila kasnije nego je djelo naručeno, od umjetnika je traženo da u jednoj slici iskaže smisao drame svoje otadžbine i naroda pod najezdom fašista. Rat sam po sebi je složena priča koja, uprkos užasima i pogibijama, posmatraču pruža mnoštvo činjenica od političkih, statističkih, sa fotografijama bitaka razorenih gradova, junaštva i pogibija.

Bombardovanje Gernike 26. aprila 1937. g. poslužilo je kao katalizator umjetnikovoj kreaciji i taj događaj mu nije samo predočio sliku, već je razotkrio svu suštinu razaranja i zločina.

Prema pisanju londonskog *Times*-a, Gerniku, starodrevni grad Baska ili Baskijaca i središte njihove kulture, tradicije, samobitnosti, potpuno su iz vazduha razorili fašistički napadači.

„Nepodobnim se smatralo sve što se nazivalo modernom umjetnošću.“

Cigler je osnovao sekretarijat, koji je bio nadležan za akcije zapljenjivanja više stotina djela od kojih je onda sačinjena izložba „Izopačena umjetnost“.

„Oko nas vidite ove izraze ludila, drskosti, bezvrijednosti i izopačenosti. Svi smo šokirani i užasnuti tim prizorom“ – tim riječima je 19. jula 1937. Cigler otvorio izložbu u galeriji u minhenskom Hofgartenu. Izložba je bila prava senzacija: više od 2 miliona ljudi pohrlilo je da vidi oko čega je nastala tolika fama.

Formulacijom „izopačena umjetnost“, nacistička propaganda je nazivala djela koja nijesu bila u skladu sa nacionalsocijalističkim estetskim kriterijumima. To se prije svega odnosilo na djela njemačkih ekspresionista: slike Emila Noldea i Kete Kolvic, skulpture Ernsta Barlaha te djela Kandinskog, Šagala i Pikasa. Nakon toga je iz njemačkih muzeja uklonjeno oko 19.500 eksponata.

Pablo Pikaso: *Gernika*

Gernika je bombardovana tri sata i 15 minuta i tokom razaranja poginuo je veliki broj žena i djece, jer su muškarci uglavnom bili na frontu boreći se protiv Franka i njegovih trupa.

Zanimljivo je da je u bombardovanju jedina neoštećena zgrada Casa de Huntas, sa bogatim arhivom Baskijskog naroda, đe je i zasijedao baskijski parlament. Zanimljivo je i to da je tada šesto godina stari hrast u centru grada ostao sačuvan – ovaj hrast je inače mjesto đe su se španski kraljevi zaklinjali da će poštovati *fueros*, mi bismo rekli „demokratska prava“ Baskijaca, a zauzvrat dobijali obećanja na vjernost ovog nepokorenog naroda i dobijali titulu Senjor.

Bez ikakve sumnje, sasvim je čitljivo da je upravo zbog te tradicije Franko uz pomoć njemačkih i italijanskih bombardera udario pravo u tačku koja je simbol samostalnosti i tradicije. Nije to bio samo jedan napad tada pobunjeničkog generala, već je to bila manifestacija fašističkog divljaštva. *Gernika* nije bila tek tamo neka varoš, Gernika je u svijesti svakog Španca predstavljala sušti duh njihovog drevnog ponosa i slobode. Sa ove vremenske distance je potpuno jasno da je taj zločinački događaj bio veoma dobro isplaniran.

Baski su uz Katalonce, bili na braniku Evrope još od vremena sa početka devetog vijeka (a i ranije) kada je franački kralj Karlo

Veliki uspostavio Špansku marku (današnju Kataloniju) i kada su Arabljani zadržani na Ebru koji nikada nijesu prešli (Njegoševa – „francuskoga (franačkoga) da ne bi brijege, aravijsko more sve potopi“). Karlo Veliki je htio da pokori Baske ali je do nogu potučen i jedva izvukao živu glavu u bici u kojoj mu gine desna ruka, čuveni vitez Roland, koji je kasnije kroz srednji vijek poznat kroz ep o Bijesnom Orlandu.

Da se vratimo slici. U ovom djelu monumentalnih dimenzija 8 x 3.5 metara, nećemo naći panoramu grada, srušene kuće, dim, pepeo... To nije istorijska zabilješka, već se radi o tragediji bića izmučenih ili ubijenih užasom. Prizor je ograničen na određeni prostor i na slici ima devet figura, svaka u različitoj ulozi i svaka jasno izdvojena od drugih: četiri žene, jedno dijete, kip ratnika, bik, konj i ptica. Sve su ove figure na slici vezane za isti tragični događaj. Nema grupisanja, radnju na slici nose žene, jedini muškarac, kip ratnika koji u ruci drži slomljeni mač, i bik, životinja duboko utkana u špansku tradiciju i kulturu i nezaobilazan elemenat skoro svake umjetničke faze Pabla Pikasa, više je predstavljen kao statua nego učesnik u radnji. Tu je i ranjeni konj, takođe neizostavni elemenat španske tradicije.

Na ovoj slici dominiraju žene i nesumnjivo je da je umjetnik namjerno učinio ovakav izbor jer žene, a i djeca, predstavljaju lik nevinog i bespomoćnog čovječanstva pretvorenog u žrtvu. Pikaso je inače žene i djecu predstavljao kao ljupka stvorenja ističući njihovu plemenitost i životnu snagu. Napad na tako nešto je zločin prema samom biću čovječanstva.

Iako je napad na Gerniku izvršen usred dana u 4 sata popodne, ova slika jasno ukazuje na mrak, na tminu. Njena osnova je crna, na njoj se nalaze figure koje smo nabrojali, a iz njihovog odnosa se vidi da su žrtve divljačkog razaranja jer je fašistički napad drammatizovao to nasilje nad nevinim narodom.

Na slici su prisutne i dvije lampe tj. sijalica i lampa, jedna od njih, koja se nalazi u središtu kompozicije je petrolejka koju

unosni žena koja je nagnuta kroz prozor. Istaknuta na takvom mjestu, ta mala lampa simbol je koji razgoni mrak ali istovremeno znak na vrhu teško uočljivog stuba slike koji u stvari čini ta dijagonalna svjetlost.

Druga lampa je istovremeno i lampa i sunce i oko. Taj odnos između male svjetiljke koja osvjetljava prizor, koja dominira u odnosu na drugu svjetiljku, čini da to udvajanje svjetlosnog izvora ukazuje na razliku između istinske svjetlosti nasuprot moćnog oruđa bez savjesti.

Na slici je neprijatelj, zločinac, nevidljiv, na slici nema neba, nema ni aviona i kompozicija Gernike nije zasnovana na suprotstavljanju dviju strana. Ona samo oslikava posljedice divljaštva koje udara iznenada, na nezaštićenu nejač i na simbol slobode. Slika govori o smrti, patnji i stradanju. Svaka slika predstavlja stvarnost ali to čini na različitim razmacima od stvarnosti.

Na slici se vide bik i ranjeni, bolje reći rasporeni konj u samrtnom ropcu. Tu je i bik koji ima dugu i plemenitu povijest u kulturi sredozemnih naroda. Na ovoj slici, bik prema pisanju Pikasovih zemljaka, nije do tančina opisan, umjetnik nam daje samo nekoliko nagovještaja. Najbliže svemu je da je bik autorovo poimanje ove životinje kao mitske figure Zeusa u obliku bika koji otima Evropu. Pikasov konj je pun neplemenitih i depresivnih odlika, kako piše španski esejista i pjesnik Huan Larea, i u stvari predstavlja upravo nacionalističku Španiju.

Rudolf Arnhajm u obimnoj studiji *Gernike* piše: „Bik je sigurno dominantna figura... krik majke usmjeren je prema njemu kao i lice mrtvog djeteta. Ratnik gleda u njega i svojim rukama ga podržava kao neka vrsta postolja. Konj koji njišti gleda u njega, jedna od žena istura lampu prema njemu, a žena koja bježi gleda u istom pravcu. Jedino žena koja pada, na desnoj strani, je u svojoj izdvojenosti simetrični pandan biku. Ali dok žena u padu nema oslonca bik predstavlja drugu

krajnost stabilnosti, jedini čvrsto stoji na svojim nogama. Izdvojenost žene koja pada je izdvojenost konačne katastrofe, bik je van te katastrofe ali netaknut time...

Glava bika je osim glave žene koja drži svjetiljku jedini kompletan i cjeloviti oblik, a njegove oči su jedino što je ostalo od nepokolebljivog bika. On štiti unesrećenu majku ali ne reaguje, ne zato što nema osjećanja, već zato što izgleda kao da je odsutan iz prizora. Moguće i uplašen. On je odsutan iz ove epizode užasa ali je povezan sa njom kao i pomenuta Kaza del Huntas i stari hrast koji su ostali netaknuti bombama i požarom. Bik je ustvari duh Španije i sam zbunjen nečovječstvom i zločinom.

Gernika nije pobjeda već poraz – uskomešani haos prikazan kao privremen i prolazan nasuprot vanvremenskoj figuri veličanstvene životinje.

U *Gernici* nema boja. Sve je svedeno na jednu boju u nekoliko nijansi koje ističu jedinstvo svega na slici. Bilo da se radi o mrtvima ili živima, ljudima ili životinjama, napadnutima i nepokornima, sve figure pripadaju istome rodu, Španiji, ojađenom ali opet besmrtnom životu.

U političkom kontekstu toga doba u Evropi nema mira i slobode već dominiraju nemir i nastupajuća kataklizma Drugog svjetskog rata. U vrijeme njemačke okupacije Pariza na opaske njemačkih kritičara na *Gerniku* i užase koji su predstavljeni, veliki umjetnik je odgovorio „To nijesam stvorio ja, to ste stvorili vi.“

Gernika je prvi put izložena na Exposition Internationale des Arts et Techniques u Parizu 1937. godine, u okviru Španskog paviljona. Umjetnikov zavjet je bio da se slika čuva u Muzeju moderne umjetnosti u Njujorku i tek nakon pada Frankovog režima donešena je u Španiju. Sada je izložena u Museo Reina Sofía u Madridu.